

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПУБЛІЧНОГО ТА ПРИВАТНОГО ПРАВА

УДК 343.353

DOI <https://doi.org/10.32837/app.v0i69.1313>

Ю. В. Браїко

orcid.org/0000-0002-7593-3361

*аспірантка кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства
Сумського державного університету*

НЕПРАВОМІРНА ВИГОДА ЯК ПРЕДМЕТ ЗЛОВЖИВАННЯ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ

Актуальність дослідження. Однією з найбільших загроз планомірному та постійному економічному розвитку та політичній стабільності в Україні є високий рівень корупції, що пронизує всі сфери суспільного життя. Корупція, як соціально-економічна проблема, властива кожному суспільству. При цьому рівень корупції в кожній державі змінюється і залежить від економічного, соціального, політичного, культурного, морально-психологічний розвиток суспільства як загалом, так і окремих громадян зокрема (Bondarenko, Pakhomov, Saulyak, Dumchikov, 2019, с. 1354). Корупція має безліч проявів, починаючи від дисциплінарних проступків, що визначені у антикорупційній програмі юридичної особи, адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією та закінчуючи корупційними кримінальними правопорушеннями та кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з корупцією. Безперечно, найбільш згубними для суспільства є саме корупційні кримінальні правопорушення. Аналізуючи статистичні данні, можна дійти висновку, що найбільш поширеними із них є саме зловживання владою та службовим становищем.

Відповідно до ч. 2 ст. 19 Конституції України органи державної влади та місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (Конституція України, 1996).

Мета дослідження. Метою статті є надання кримінально-правової характеристики неправомірної вигоди як предмету зловживання владою або службовим становищем.

Виклад основного матеріалу. Зловживання службовими особами своїм службовим становищем або вчинення ними дій, що виходять за межі їх повноважень є нічим іншим як втручанням у встановлений порядок діяльності цих посадових осіб, а також у нормальне функціонування юридичних осіб, які вони представляють. Вони можуть завдати не лише матеріальної, а й моральної шкоди юридичним особам, але й заважати правам та законним інтересам інших осіб. Суспільна небезпека зловживання владою або службовим становищем посадовими особами може бути надзвичайно високою, тому встановлення різних видів юридичної відповідальності за такі дії є передумовою існування правового суспільства (Дячкін, 2012, с. 180).

Враховуючи високий рівень суспільної небезпечності цього діяння та необхідність як покарання винних за його вчинення, так і недопущення вчинення цього суспільно небезпечного діяння як самим суб'єктом кримінального правопорушення, так й іншими особами, важливим є забезпечення коректної кримінально-правової кваліфікації діяння особи. Запорукою цього, безумовно, є точне встановлення всіх елементів та ознак складу кримінального правопорушення. Традиційно в теорії кримінального права виділяють об'єктивні та суб'єктивні ознаки складу кримінального правопорушення. До об'єктивних належать об'єкт та його об'єктивна сторона

(Резнік, Бондаренко, 2020, с. 133). Родовим об'єктом корупційних кримінальних правопорушень, відповідальність за вчинення яких передбачена розділом XVII Кримінального кодексу України, є суспільні відносини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Безпосереднім об'єктом зловживання владою та службовим становищем є суспільні відносини, що забезпечують правильну діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних чи комунальних підприємств, установ чи організацій, а також їх службових осіб, а додатковим необхідним – охоронювані законом права, свободи та інтереси окремих громадян або державні чи громадські інтереси, або інтереси юридичних осіб (Методичні рекомендації, 2021). Предметом кримінальних правопорушень, як правило, є їх факультативною ознакою. Водночас під час кваліфікації досліджуваного кримінального протиправного діяння, предмет впливає на кваліфікую, а тому має бути чітко сформульований законодавцем та встановлений у процесі офіційної кваліфікації (Бондаренко, 2021, с. 264). Згідно з приміткою до статті 364-1 Кримінального кодексу України (далі – КК України) у статтях 364, 364¹, 365², 368, 368³, 368⁴, 369, 369² та 370 цього Кодексу під неправомірною вигодою слід розуміти грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які пропонують, обіцяють, надають або одержують без законних на те підстав (Кримінальний кодекс України, 2001).

Термін «неправомірна вигода» об'єднує у собі кілька понять, які однозначно потребують уточнення і роз'яснення. Насамперед – це поняття «грошові кошти». Ними відповідно до ст. 192 Цивільного кодексу України є законний платіжний засіб, обов'язковим до приймання за номінальною вартістю на всій території України. Грошова одиниця України – гривня. Іноземна валюта може використовуватися в Україні у випадках і в порядку, встановлених законом (Цивільний кодекс України, 2003). Грошові кошти є найбільш поширеним предметом неправомірної вигоди. Крім того, з точки зору побудови обвинувачення та доведення вини особи, найбільш «зручним» та простим предметом неправомірної вигоди є саме грошові кошти як речові докази у кримінальному провадженні. Грошові кошти виникли одночасно з цивілізацією, яка, за народними уявленнями, не могла сформуватися і розвиватися без грошей. Грошові кошти еволюціонували разом з цивілізацією: від примітивних (черепашки, шматки хутра та шкіри тощо) до металу та паперу до сучасних грошей (Семенов, 2007, с. 30).

Металеві гроші мали величезні переваги перед товарними. Паперові гроші стали символом вартості, який замінив повні золоті монети (Види грошей за матеріальними носіями, 2018). Сучасні гроші представлені насамперед електронними грошима (у широкому сенсі). Електронні гроші – це безстрокові грошові зобов'язання банківської чи іншої компанії, виражені в електронному вигляді, засвідчені електронною цифровою підписом та погашені в момент їх пред'явлення звичайними грошима (Семенов, 2007, с. 30).

Сьогодні існує багато різноманітних проблем у впровадженні та розвитку правового регулювання криптовалют та здійснення контролю за їх оборотом. Ми переконанні, що визначити шляхи вирішення виявлених проблем – питання часу, але зараз немає стратегії усунення недоліків ринку криптовалют. Найбільш суттєвими проблемами правового регулювання криптовалюти є відмивання грошей; значне недоотримання державних доходів у вигляді податків та комісій; фінансування заборонених зон; відсутність єдиної нормативно-правової бази в регулюванні криптовалют; неспроможність захисту учасників криптовалютного ринку (Dumchikov, Kononenko, Batsenko, Halenin, & Hlushchenko, 2020, с. 31).

Майном згідно зі ст. 190 Цивільного кодексу України як особливим об'єктом вважають окрему річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. Майнові права є неспоживною річчю. Майнові права визнаються речовими правами. А річчю відповідно до ст. 179 Цивільного кодексу України є предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки (Цивільний кодекс України, 2003).

Переваги можуть бути правом на отримання виняткових або вищих матеріальних благ, послуг чи благ, які по праву належать фізичній особі, а незаконне використання цих благ – це коли вони отримують їх незаконно та з порушенням інтересів інших осіб (Хавронюк, 2011, с. 35), а Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін підкреслить, що переваги – це особливі привілеї, які створюють додаткові можливості для осіб, які виділяють їх (Баулін, Борисов, Тютюгін, 2013, с. 797).

Під пільгами слід розуміти різноманітні законодавчо передбачені варіанти для різних груп людей, які мають на меті звільнити їх від виконання певних завдань або відкрити для них додаткові можливості (Ризак, 2012, с. 123). Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та В. І. Тютюгін, роблять спробу поєднати дві позиції наполягаючи на тому, що пільги – це додаткові права або часткові звільнення від певних обов'язків, надані певним групам людей (Баулін, Борисов, Тютюгін, 2013, с. 797).

Законодавче визначення цього терміну міститься у п. 17 ст. 1 ЗУ «Про захист прав споживачів», відповідно до якого послуга – це діяльність виконавця з надання (передачі) споживачеві певного, визначеного договором, матеріального чи нематеріального блага, що здійснюється за індивідуальним замовленням споживача для задоволення його особистих потреб (Про захист прав споживачів, 1991). Залежно від форми існування послуги розрізняють: матеріальні (ремонт житла) і нематеріальні (професійні консультації) (Бондаренко, 2016, с. 145).

Відповідно до пп. 14.1.120. п. 14.1. ст. 14 Податкового кодексу України нематеріальні активи – це право власності на результати інтелектуальної діяльності, у тому числі промислової власності, а також інші аналогічні права, визнанні об'єктом права власності (інтелектуальної власності), право користування майном та майновими правами платника податку, в установленому законодавством порядку права користування природними ресурсами, майном та майновими правами (Податковий кодекс України, 2019).

Вислів «інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру» означає: швидкий розгляд конкретної справи; панегірик у пресі; прийняття на роботу або призначення без проведення передбачених законом заходів або спеціальних іспитів, або за порушення умов їх проходження; запрошення на ексклюзивний захід тощо. Треба також враховувати, що найширше юридичне визначення терміну «неправомірна вигода» практично означає, що неправомірна вигода – це також все, що особа отримує в обмін на те, що вона або вона отримує незаконну вигоду, запропоновану чи надану (Неправомірна вигода, 2020).

Висновки. Підсумовуючи викладене хотіли б зауважити, що поняття «неправомірна вигода» для потреб ст. 364 Кримінального кодексу України є складним за структурою. Так, воно об'єднує кілька термінів. Одні з яких закріплені законодавчо, а інші – ні, наприклад, переваги, пільги, послуги. На нашу думку, подібна ситуація є недопустимою, оскільки прямо порушує принцип правової визначеності понять та може сприяти неозначеності правозастосування, а отже і порушенню принципу рівності громадян перед законом і судом.

Література

Olha S. Bondarenko, Volodymyr V. Pakhomov, Sergey V. Saulyak, Mykhailo O. Dumchikov. Relevant issues off the criminal liability of the private doctors for corruption crimes. *Wiadomości Lekarskie*. 2019. Tom LXXII, nr 7. P. 1354–1358.

Конституція України: станом на 1 січня 2020 р. / Верховна Рада України. Харків : Право, 2020. 82 с.

Дячкін О. П. Зловживання службовими повноваженнями: суспільна небезпечність і кримінальна відповідальність. *Право і суспільство*. 2012. № 3. С. 179–185.

Резнік О. М. Бондаренко О. С. Кримінально-правова характеристика об'єктивних ознак легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Право і суспільство*. 2020. № 2. Ч. 3 С. 133–139. URL: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.2-3.21>

Методичні рекомендації «Злочини пов'язаних з корупцією, зловживання владою або службовим становищем». URL: <chrome-extension://efaidnbnmnibpcjpcglclefindmkaj/viewer.html?pdfurl=https%3A%2F%2Foda.odessa.gov.ua%2Fwp-content%2Fuploads%2F2021%2F02%2Fzlochyny-povyazanyh-z-korupciyeyu-zlovzhvannya-vladoyu-abo-sluzhbovym-stanovyshhem.pdf> (дата звернення: 23.02.2022).

Бондаренко О. С. Концепція кримінально-правової протидії корупції: монографія. Суми : СумДУ, 2021. 472 с.

Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III ; ред. станом на 12 вер. 2020 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

Цивільний кодекс України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV; ред. станом на 16 сер. 2020 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2003. № 40–44. Ст. 356.

Семенов С. К. Деньги: эволюция, современные виды и классификация. *Финансы и кредит*. 2007. № 6(246). С. 29–37.

Види грошей за матеріальними носіями. URL: <https://uahistory.co/pidruchniki/krypska-economy-10-class-2018-profile-level/51.php> (дата обращения: 23.02.2022).

Dumchikov M., Kononenko N., Batsenko L., Halenin R., & Hlushchenko N. Issues of regulating cryptocurrency and control over its turnover: international experience. *Amazonia Investiga*. 2020. № 9(31). P. 10–20. URL: <https://doi.org/10.34069/AI/2020.31.07.1>

Хавронюк М. І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції». Київ. : Атіка, 2011. 424 с.

Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг ред. Тація В. Я., Пшонки В. П., Борисова В. І., Тютюгіна В. І. 5-те вид., допов. X. : Право, 2013. Т. 2: Особлива частина / Баулін Ю. В., Борисов В. І., Тютюгін В. І. та ін. 2013. 1040 с.

Ризак Я. Предмет комерційного підкупу за Кримінальним кодексом України. *Вісник Національної академії прокуратури України: проблеми сьогодення, теорія, практика, життя академії*. 2012. № 1. С. 121–127.

Про захист прав споживачів : Закон України від 12 трав. 1991 р. № 1023-XII. *Відомості Верховної УРСР (ВВР)*. 1991. № 30. Ст. 379.

Бондаренко О. С. Предмет злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг : дис.. ... канд. юрид. наук. : спец. 12.00.08 / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2016. 290 с.

Податковий кодекс України від 2 груд. 2019 р. № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2011. № 13–14, 15–16. Ст. 122.

Неправомірна вигода як предмет, засіб і мета корупційних правопорушень. URL: <http://lutsk.dsp.gov.ua> (дата звернення: 22.02.2022).

References

Olha S. Bondarenko, Volodymyr V. Pakhomov, Sergey V. Saulyak, Mykhailo O. Dumchikov. (2019). Relevant issues off the criminal liability of the private doctors for corruption crimes. *Wiadomości Lekarskie*. Tom LXXII, nr 7. P. 1354–1358. [in English].

Konstytutsiya Ukrainy [Constitution of Ukraine]. (2020). The Verkhovna Rada of Ukraine. Kharkiv : Law [in Ukrainian].

Dyachkin O. P. (2012). Zlovzhyvannya sluzhbovymy povnovazhennyamy: suspil'na nebezpechnist' i kryminal'na vidpovidal'nist' [Abuse of official authority: social danger and criminal liability]. *Pravo i suspil'stvo – Law and society*. 3. 179–185. [in Ukrainian].

Reznik O. M., Bondarenko O. S. (2020). Kryminal'no-pravova kharakterystyka ob'yektyvnykh oznak lehalizatsiyi (vidmyvannya) dokhodiv, oderzhanykh zlochynnym shlyakhom [Criminal-legal characteristics of objective signs of legalization (laundering) of proceeds from]. *Pravo i suspil'stvo – Law and society*. 2. Ch. 3. 133–139. URL: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.2-3.21> [in Ukrainian].

Metodychnirekomendatsiyi «Zlochynypov"yazanykhz koruptsiyeyu, zlovzhyvannya vladoyu abo sluzhbovym stanovyshchem» [Guidelines "Crimes related to corruption, abuse of power or official position"]. (2020). URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/viewer.html?pdfurl=https%3A%2F%2Foda.odessa.gov.ua%2Fwp-content%2Fuploads%2F2021%2F02%2Fzlochyny-povyazanyh-z-korupcziyeyu-zlovzhyvannya-vladoyu-abo-sluzhbovym-standovyshhem.pdf> [in Ukrainian].

Bondarenko O. S. (2021). Kontseptsiya kryminal'no-pravovoyi protydiy koruptsiyi [The concept of criminal and legal counteraction to corruption: a monograph]. Sumy : Sumy State University [in Ukrainian].

Law No. 2341-III Kryminal'nyy kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine]. Vidomosti of the Verkhovna Rada of Ukraine, Kyiv, Ukraine, September 11, 2001. [in Ukrainian].

Law No. 435-IV Tsyvil'nyy kodeks Ukrainy [Civil Code of Ukraine]. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR)*. January 16, 2003 [in Ukrainian].

Semenov S. K. (2007). Den'gi: evolyutsiya, sovremennyye vidy i klassifikatsiya [Money: evolution, modern species and classification]. *Finansy i kredit – Finance and credit*. 6(246). 29–37 [in Ukrainian].

Vydy hroshey za material'nymy nosiyamy [Types of money on tangible media]. (2021). URL: <https://uahistory.co/pidruchniki/krypska-economy-10-class-2018-profile-level/51.php> [in Ukrainian].

Dumchikov M., Kononenko N., Batsenko L., Halenin R., & Hlushchenko, N. (2020). Issues of regulating cryptocurrency and control over its turnover: international experience. *Amazonia Investiga*. 9(31). 10–20. URL: <https://doi.org/10.34069/AI/2020.31.07.1> [in English].

Havronyuk M. I. (2011). Naukovo-praktychnyy komentar do Zakonu Ukrainy «Pro zasady zapobihannya protydiy koruptsiyi [Scientific and practical commentary on the Law of Ukraine "On Principles of Preventing and Combating Corruption"]. Kyiv : Attica, 2011 [in Ukrainian].

Kryminal'nyy kodeks Ukrainy. Naukovo-praktychnyy komentar (Code of Ukraine (2013). Scientific and practical commentary) : in 2 volumes / ed. Tatsiya V. Ya., Pshonky V. P., Borisova V. I., Tyutyugina V. I. 5th ed., Add. Kh. : Pravo, 2013. [in Ukrainian].

Ryzak, J. (2012). Predmet komertsynoho pidkupu za Kryminal'nym kodeksom Ukrainy [The subject of commercial bribery under the Criminal Code of Ukraine]. *Visnyk Natsional'noyi akademiyi prokuratury Ukrainy – Bulletin of the National Academy of the Prosecutor's Office of Ukraine: problems of the present, theory, practice, life of the academy*. 1. 121–127. [in Ukrainian].

Law No. 1023-XII. Pro zakhyst prav spozhyvachiv [On consumer protection. Information of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR). 12 May. 1991. [in Ukrainian].

Bondarenko O. S. (2016). Predmet zlochyniv u sferi sluzhbovoyi diyal'nosti ta profesiynoyi diyal'nosti, pov'yazanoi z nadannyam publichnykh posluh [The subject of crimes in the sphere of official activity and professional activity related to the provision of public services] : dis. ... Ph.D. jurid. Science. : special 12.00.08 / National Academy of Internal Affairs. Kyiv. [in Ukrainian].

Law No. 2755-VI Podatkovyy kodeks Ukrayiny [Tax Code of Ukraine]. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR)*. December 2, 2011. [in Ukrainian].

Nepravomirna vyhoda, yak predmet, zasib i meta koruptsiynykh pravoporushen'. [Unlawful gain as the subject, means and purpose of corruption offenses]. (2021). URL: <http://lutsk.dsp.gov.ua> [in Ukrainian].

Анотація

Брайко Ю. В. Неправомірна вигода як предмет зловживання владою або службовим становищем. – Стаття.

У статті авторка вказує, що однією з найбільших загроз планомірному та постійному економічному розвитку та політичній стабільності в Україні є високий рівень корупції, що пронизує всі сфери суспільного життя. Відповідно до ч. 2 ст. 19 Конституції України органи державної влади та місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Суспільна небезпека зловживання владою або службовим становищем посадовими особами може бути надзвичайно високою, тому встановлення різних видів юридичної відповідальності за такі дії є передумовою існування правового суспільства. Предмет кримінальних правопорушень, як правило, є їх факультативною ознакою. Водночас під час кваліфікації досліджуваного кримінального протиправного діяння предмет впливає на кваліфікацію, а тому має бути чітко сформульований законодавцем та встановлений у процесі офіційної кваліфікації.

Термін «неправомірна вигода» об'єднує у собі кілька понять, які однозначно потребують уточнення і роз'яснення. Насамперед – це поняття грошові кошти. Ними відповідно до ст. 192 Цивільного кодексу України є законний платіжний засіб, обов'язковим до приймання за номінальною вартістю на всій території України.

Майном згідно зі ст. 190 Цивільного кодексу України як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. Майнові права є неспоживною річчю.

Переваги можуть бути правом на отримання виняткових або вищих матеріальних благ, послуг чи благ, які по праву належать фізичній особі, а незаконне використання цих благ – це коли вони отримують їх незаконно та з порушенням інтересів інших осіб.

Під пільгами слід розуміти різноманітні законодавчо передбачені варіанти для різних груп людей, які мають на меті звільнити їх від виконання певних завдань або відкрити для них додаткові можливості.

Поняття «інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру» означає швидке розгляд конкретної справи; панегірик у пресі; прийняття на роботу або призначення без проведення передбачених законом заходів або спеціальних іспитів, або за порушення умов їх проходження; запрошення на ексклюзивний захід тощо.

Ключові слова: корупція, неправомірна вигода, грошові кошти, інше майно, переваги, пільги, послуги, будь-які інші вигоди нематеріального чи не грошового характеру.

Summary

Braiko Yu. V. Illegal benefit as a subject of abuse of power or official position. – Article.

In the article, the author points out that one of the greatest threats to the planned and sustainable economic development and political stability in Ukraine is the high level of corruption that permeates all spheres of public life. In accordance with Part 2 of Art. 19 of the Constitution of Ukraine, bodies of state power and local self-government, their officials are obliged to act only on the basis, within the powers and in the manner prescribed by the Constitution and laws of Ukraine. The public danger of abuse of power or official position by officials can be extremely high, so the establishment of various types of legal liability for such actions is a prerequisite for the existence of a legal society. The subject of criminal offenses, as a rule, is their optional feature. At the same time, during the qualification of the investigated criminal illegal act, the latter affects the qualification, and therefore must be clearly formulated by the legislator and established in the process of official qualification.

The term "ill-gotten gains" includes several concepts that need to be clarified and clarified. First of all, it is the concept of money. They in accordance with Art. 192 of the Civil Code of Ukraine is a legal tender, mandatory for acceptance at face value throughout Ukraine.

Property in accordance with Art. 190 of the Civil Code of Ukraine as a special object are a separate thing, a set of things, as well as property rights and obligations. Property rights are a non-consumable thing.

Benefits may be the right to receive exceptional or higher material goods, services or benefits that rightfully belong to an individual, and the illegal use of these benefits is when they receive them illegally and in violation of the interests of others.

The term "Other benefits of an intangible or non-monetary nature" means: prompt consideration of a particular case; eulogy in the press; hiring or appointment without carrying out statutory measures or special exams, or for violating the conditions of their passage; invitations to an exclusive event, etc.

Key words: corruption, illegal benefit, money, other property, benefits, privileges, services, any other benefits of intangible or non-monetary nature.